

ПРИЗНАЧЕННЯ ФІЛОСОФСЬКОГО ЖУРНАЛУ У ДЗЕРКАЛІ СТАТИСТИКИ

Філософському розумові властиво ставити очевидності під знак запитання. Так вчинимо і зараз, поставивши наївні запитання: навіщо існують наукові, філософські журнали? Якою є їхня роль та можливості у філософському дискурсі? Що відрізняє їх від інших форм наукових публікацій (монографій, збірок праць, дисертацій, матеріалів конференцій тощо)?

Одразу зауважимо, що нижче наведені міркування не зазіхають на системне висвітлення цих питань. Радше йдеться про презентацію деякої «інформації для роздумів», про певний аспект загальної картини, яку доречно висвітлювати та обговорювати спільними зусиллями усього філософського цеху.

Чим є річ ми дізнаємося з того, як її сприймають, використовують та оцінюють. Читач сприймає журнал через зміст статей та інших матеріалів, які знаходить на його сторінках. Оскільки йдеться про журнал науковий, то зацікавленість читача має цілком предметне спрямування. Вона, зрештою, підпорядкована прагматичній власної дослідницької та викладацької роботи. «Цікаве» тут здебільшого збігається з «корисним». Разом із тим, якщо журнал залишається лише збіркою статей, з яких можна «вичитати» щось корисне для власної роботи, він навряд чи відповідає своєму достеменному призначенню. Яким же воно є?

Будь-яка загальна відповідь на це питання приречена залишатися неповною. Бо лише специфіка інтелектуальної ситуації — своєрідні «обставини часу» — висувують до змісту та способу існування наукового журналу ті чи ті вимоги. Утім, є й певні усталеності. Журнал сприймається не лише як сукупність текстів, у яких відшукують нові ідеї, інформацію, ходи думки, способи

аргументація тощо. Він існує і як смислова цілісність. Журнал — це форма життя філософської спільноти, завжди відкритий форум наукової комунікації, полеміки, обговорення стану справ, вироблення дослідницьких та освітніх стратегій тощо. У науковому журналі найнаочніше втілюється наукова інтерсуб'єктивність — чи, навпаки, оприявнюється її відсутність або вразливість. Одночасно журнал засвідчує роль і місце певної галузі знання у ширшому інтелектуальному та соціокультурному контексті: чим вона є в обширі наукового пізнання взагалі, у світовому інтелектуальному співробітництві, в житті суспільства тощо.

Місце філософії — роль журналу

Ні для кого не секрет, що філософія на вітчизняних теренах посідає на сьогодні доволі скромне місце. Це стосується як співпраці філософів із представниками інших наук, так і — ще більшою мірою — ролі філософії у соціальних та культурних контекстах життя країни. Не занурюючись у цю дражливу тему, яка містить вельми багато розмаїтих сюжетів, обмежимося кількома загальними констатаціями.

Очевидно, що у своєму впливі на актуальну суспільну ситуацію України філософія поділяє долю гуманітарних наук (та й науки загалом). Сила розуму, оприявлена передусім ґрунтовністю та об'єктивністю аналізу, інтелектуальною компетентністю та неупередженістю суджень, вочевидь відіграє вельми незначну роль серед чинників, якими визначається перебіг справ на вітчизняних теренах.

Одним із показових виявів цього стану речей є стрімке зменшення присутності філософії та суміжних з нею дисциплін у структурі університетської освіти. Маємо ситуацію своєрідної «шаг-

реневої шкіри», яка перебігом вітчизняної університетської ситуації зменшується у розмірах так швидко, що від усієї понад двадцятип'ятисотлітньої поважної філософської традиції — цього інтелектуального стрижня європейської історії — в українських університетах невдовзі залишиться щонайбільше маленький клаптик, придатний хіба що — пардон! — прикривати причинне місце, як це вчиняють навіть дикуни. Складається враження, що вже сьогодні українські освітяни та керівництво університетів не позбавляються цієї речі лишень із сором'язливості, не вбачаючи для філософії жодної іншої корисної, власне освітнянської, ролі.

Ці загальні сюжети можуть здатися вельми далекими від питання роботи академічного наукового журналу, тим паче з огляду на штучне розмежування академічного і освітнянського поля філософського дискурсу, що вже стало хибною вітчизняною традицією. Однак якщо зважити на публічну, комунікативну роль наукового журналу, звернення до таких тем не виглядатиме недоречним.

Можна багато говорити про те, яким має бути наше інтелектуальне життя. Але всі шанси на бажане криються у наявному — в тому, що безпосередньо є. Якою є на сьогодні «Філософська думка» — провідний філософський часопис країни, чий вік перевищив вже поважну планку у 80 років? Ці попередні міркуваннями мають уявити деякі актуальні аспекти розмови з цього приводу. І, зізнаємося, не вельми вигідні для нинішнього стану журналу аспекти — бо, наприклад, освітнянський (у вузькому сенсі) складник його роботи становить, мабуть, одне з найуразливіших місць. Отож журнал відкритий для обговорення того, чим він на сьогодні є і чим має бу-

ти; відкритий для української філософської спільноти та всіх зацікавлених осіб.

Щоб додати розмові предметності, запропонуємо деякі статистичні узагальнення щодо роботи «Філософської думки» в останні роки. Із середини 2008 року здійснюється модернізація журналу, яку реалізує його оновлена редколегія. Мабуть, некоректно з нашого боку змістовно оцінювати зміни — це, передусім, привілей читачів. Так само залишаємо наразі осторонь найближчі плани редколегії, зокрема і з організації роботи журналу. Це, звісно, можна і потрібно обговорювати, тож ми це робитимемо (звісно, за наявності зацікавленості у предметі з боку читачів). Але цього разу обмежимося сухою «прозою чисел», її безпосередніми свідченнями.

Звісно, можна обчислювати різні параметри матеріалів, вміщених у журналі. Ми зосередилися передусім на авторському складі, оскільки саме автори утворюють безпосереднє обличчя часопису. Для статистики взято два (зادля більшої об'єктивності та наочності) попередні роки до початку перетворень у журналі (2006 та 2007) та дані за один повний рік (2009), коли вже працювала нова модель.

Отримані дані узагальнено у таблиці.

Кількість авторів

Як видно з таблиці, кількість авторів, що друкувалися в журналі, зростає майже вдвічі. Таке відчутне зростання за збереження періодичності видання та більш-менш сталого обсягу зумовлене зміною у форматі існування журналу. Відтепер кожне число має свою «топ-тему», себто тематичний блок. Єдина тематика не охоплює всі матеріали числа (наголошуємо на цьому, бо інколи у представників філософської громади зустрічається хибне враження, що відтепер у журналі друкуються лише тематичні добірки; лише інколи тематичний блок «розростається» до масштабів усього журналу, як-от це було з числами 2009 року, присвяченими феноменології (№1) та радянській філософії (№3); редколегія взяла за правило, що таких «тематичних чисел» має бути не більш як два на рік).

Тематичний блок присвячується інтелектуально значущій темі, яка зазвичай виходить за спеціалізовані рамки «філософського цеху» і є цікавою більш широкому гуманітарному й навіть суспільному загалу. Тема подається в режимі дискусії, полеміки, щоб дати найкращу поживу для власних міркувань читачеві та якомога різнобічніше ви-

Порівняльна таблиця даних «Філософської думки» за 2009—2007/06 роки

«Філософська думка»	2009	2007	2006
Кількість авторів:			
загалом	81	46	39
іноземних	12	4	4
із країн колишнього СРСР	5	0	0
Повтор авторів з 2006—2007 років	13	9 (з 2006)	—
Обсяг журналу за рік	71,4 д.а.	60 д.а.	60 д.а.
Географія вітчизняних авторів (кількість міст)	12	12	12
Рубрика «Про книги»	6	9	10
Рубрика «Наукове життя»	4	2	4

світлити питання. Саме завдяки такому формату подання зросла кількість дописувачів у журналі — це переважно учасники дискусій із «топ-тем».

Разом із тим розширення авторського кола пов'язане зі зменшенням середнього обсягу статей (не регламентуючи штучно цей параметр і залишаючи узвичаєний діапазон від 0,5 до 1,0 др. арк., вважаємо, що стисліше висловлення думки — не на шкоду аргументації, звісно — робить зміст журналу динамічнішим та відкритішим для публікації новітніх результатів досліджень). Бажаючи надати слово якомога більшій кількості авторів, редакція і редколегія «Філософської думки» ставить себе в доволі складне становище, що відобразив річний обсяг видання. Якщо у минулі роки він стабільно тримався на рівні 60 др. арк. (по 10 др. арк. на одне число), то підсумок 2009 року перевищив 71 др. арк. Це означає, що ми подарували впродовж року нашим читачам (а отже, й авторам) ще понад один додатковий випуск. Звісно, це збільшує обсяг роботи для того ж самого складу редколегії та редакції, створює фінансові труднощі; але, сподіваємось, змістовний вигреш це виправдує.

Особливості авторського складу

Переходячи від кількості до якісного складу авторів, слід звернути увагу передусім на такі параметри і тенденції.

Серед авторів майже 90% становлять «нові» (у зіставленні з 2006–2007 роками). Однак здебільшого це аж ніяк не початківці, а добре відомі дослідники. Серед них є група авторитетних учених старшого покоління, які «повернулися» до журналу: Є. Бистрицький, О. Білий, В. Гусєв, Ю. Джулай, П. Йолон, В. Козловський, Л. Левчук, В. Омелянич, О. Шморгун та ін.

Серед тих, хто опублікувався майже (а деякі й фактично) вперше в журналі, також вже добре знані представники середнього покоління: Г. Аляєв, А. Баумейстер, А. Богачов, І. Бондаревська, А. Васильченко, В. Кебуладзе, Р. Кобець, В. Менжулін, В. Навроцький, О. Хома та ін. У цій категорії присутня і група молодих авторів, хоча менш чисельна: В. Березіна, О. Ведров, С. Григоришин, О. Тимохін.

До авторів додалися не лише філософи, а й представники суміжних наук: соціологи (Є. Головаха, В. Хмелько та ін.), економісти (І. Бураковський, О. Зотова, Ю. Осипов та ін.), політологи (зокрема, О. Гарань).

Важливо, що додалися не лише чимало авторів, а й цілі нові наукові осередки, раніше відсутні. Найзначущіші з них — представники естетики (10 авторів), феноменології (6 авторів), аналітичної філософії (3 автори), філософії економіки (понад півдесятка авторів). Ці дані засвідчують, з одного боку, активізацію (хоча, можливо, наразі скромну за масштабами) міждисциплінарної співпраці філософів в опануванні вагомих соціальних та гуманітарних проблем; з іншого — зосередження уваги на тих тематиках та регіонах філософського знання, які з різних причин досі не діставали належного висвітлення.

Наука, як відомо, є міжнародним, інтернаціональним феноменом. Якщо загальна кількість дописувачів «Філософської думки» зросла вдвічі, то кількість іноземних авторів — втричі (12 у 2009-му проти 4 у 2006–2007 роках). Ще одна деталь: поява 5 авторів із країн колишнього СРСР, представництво яких було зовсім відсутнє в попередні роки. Варто зазначити й те, що у 1,5 раза збільшилася питома частка іноземців серед

авторів (15 % 2009-го проти 10 % у 2006 та 2007 роках).

У зв'язку з виявленими тенденціями постає питання: чи означає оновлення складу дописувачів журналу радикальний розрив із попередньою автурою? Поміж авторів 2006 та 2007 років знаходимо 9 персоналій, які присутні в обох роках (близько 20 %). Це, зауважимо, серед майже рівної (близько 40) щорічної кількості авторів. Зі складу автури 2006—2007 років (загалом близько 80 імен) серед дописувачів 2009 року повторюються 13 (понад 15 %). Кількість перетинань зі списками окремо по роках: з 2006 — 10, та з 2007 — 9 осіб. Отже, за кількістю авторів, які перетинаються між складами 2006 та 2007 років і між кожним із цих років та 2009 роком, бачимо фактично ту саму цифру — 9 (із них шість осіб фігурують у випусках усіх трьох років: 2006, 2007 та 2009).

Наведені дані доводять, що, оновлюючись, журнал не втрачає наступності з авторським складом минулих років. Відкриваючи можливості для публікацій нових дописувачів, журнал не позбавляє таких можливостей і тих, хто вже друкувався на його сторінках. Це цілком природно, оскільки визначальним критерієм для публікації має бути наукова якість тексту, а не якісь штучні поділи, на кшталт «нові» та «старі».

Питання географії

Останній параметр — це географія українських авторів. Тут не бачимо змін за кількісними показниками. Однак якщо переліки міст у 2006—2007 роках повністю збігаються, то 2009 року він відчутно оновлюється: серед авторів з'являються представники таких міст, як Одеса, Полтава, Сімферополь, Черкаси. При цьому питома частка київських авторів, безумовно, і далі переважає —

понад дві третини статей та виступів у журналі належать їм. Це співвідношення залишається однаковим по всіх трьох роках.

Картина доволі прикра. Вона оприлюднює, з одного боку, недостатньо налагоджені інтелектуальні зв'язки журналу з регіонами України. Але, з іншого, засвідчує також архаїчну, далеку від європейських стандартів структуру культурного простору нашої країни, в якому надто великою є диспропорція між так званими центром і регіонами. Акумуляція ресурсів, капіталів, інтелектуальної потуги, соціальних можливостей переважно в столиці на противагу решті території, ще не зайшла в Україні так далеко, як, наприклад, у Росії. Однак соціальна тенденція, що тут дається взнаки, розгортається за східним, а не за європейським культурним сценарієм. Це є мало втішним.

Звісно, розширення географії авторів не є самоціллю. Проте відсутність серед дописувачів загальнонаціонального часопису представників великих університетських міст, як от Дніпропетровськ (і то роками!), є поганим симптомом для вітчизняної інтелектуальної ситуації та самоорганізації філософської спільноти.

Найслабша ланка

Принадібно зазначимо, що саме у розвитку наукової комунікації, створенні режиму поінформованості та загальнонаціональної інтелектуальної співпраці журнал убачає одне з головних своїх завдань. Цьому має прислужитися мережа представників (наукових кореспондентів) «Філософської думки» в регіонах України; її розбудові належить приділити особливу увагу наступного року. Також важливо докласти зусиль до модернізації третього з основних бло-

ків журналу — того, що узагальнено можна назвати «науковим життям». На сьогодні в ньому не відбулося практично жодних змін, і це має бути підставою для найбільших докорів з боку наших читачів на адресу редколегії та редакції.

Справді, дані таблиці засвідчують: кількість рецензій на книжки у 2009 році не лише не збільшилась, а й навіть у півтора раза зменшилася (6 проти 9—10)! Кількість й без того мізерна, а її подальше скорочення фактично вказує на смерть такого важливого інституту наукової рефлексії як рецензування. Хоча, звісно, головна проблема в цій царині полягає не так у кількості, як у якості критичного аналізу. Множити мало-змістовні, часто суто компліментарні та некваліфіковані рецензії немає жодної потреби. Виробити інший стиль — компетентного, вдумливого і неупередженого аналізу, надати справі рецензування та взаємної оцінки теоретичних результатів більшої гідності, чесності та інтелектуальної ваги — одна з нагальних потреб існування філософської спільноти. І, відповідно, одне з головних завдань розвитку загальнонаціонального філософського часопису.

Цьому має прислужитися і ще один елемент блоку «наукового життя» — повідомлення про заходи, що їх проводять філософи країни, про значущі інтелектуальні події в Україні та світі. Традиційно в цій рубриці фігурують інформації про конференції та інші форуми. І в 2009 році їх було так само фатально мало, як у 2006—2007 роках (4 проти 2—4). Жодного повідомлення про нові навчальні курси та інші освітні новації, відсутність інформації про дослідницькі проекти, про роботу місцевих осередків українських філософів, про події

міжнародного філософського життя, не кажучи вже про системний аналіз тенденцій розвитку (чи стагнації) інтелектуальної ситуації в провідних філософських країнах. На жаль, щодо цієї царини, в журналі взагалі допоки нема про що вести мову.

Навряд чи такий матеріал доцільно завершувати узагальненими оцінками чи висновками. Висновки робитиме читач, але радше сьогодні висновки не на часі, а на часі солідарна спільна робота всіх зацікавлених представників філософської спільноти над покращенням наявної ситуації. З тим, щоб забезпечувати собі гідні умови й можливості інтелектуальної праці та, зрештою, відчувати гордість за власну причетність до великої інтелектуальної звитяги, якою є філософія. Чому б ні, колеги?

*За дорученням редколегії
«Філософської думки»
підготував С. Пролєєв*

P.S. Показники 2010 року підтверджують проаналізовані тенденції. Так, за цей рік (за попередніми даними) маємо 79 авторів, що надрукувалися у журналі (з них — 14 іноземці). Загальний річний обсяг журналу перевищив навіть показник 2009 року і становить близько 73,5 др. арк. (проти 71,4 др. арк. у 2009-му і по 60 — у 2006—2007 роках, що відповідало статутному обсягу журналу). Рубрика «Про книги» не зазнала істотних змін (7 рецензій проти 6 у 2009 році), а от рубрика «Наукове життя» відчутно покращила показники: вміщено 11 матеріалів проти чотирьох минулого року. Хоча, звісно, розвиток цих елементів журналу (як у кількісному, так і в якісному вимірі) залишається нагальним завданням.